

**Діана Шишкіна,
Анжеліка Олексійчук,
Ілля Гризунов,**
*студенти 2-го курсу факультету гуманітарних технологій ЧДТУ,
освітня програма «Політична філософія»*
Вікторія Даценко,
*канд. філос. наук, доцент,
Черкаський державний технологічний університет*

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ЧЕРКАЩАН У ПЕРІОД ВІЙНИ

Стаття містить результати дослідження на тему «Морально-психологічний стан суспільства у період війни». Автори розкрили проблему морального стану людини у складний період та її способи боротьби/протистояння руйнівному впливу ІІСО, провели соціологічне опитування населення Черкащини (у переважній більшості). Були поставлені завдання, які розкривали види, способи та наслідки впливу війни на психологічно-моральний стан населення та його життєдіяльність. Дослідження базується на аналізі, порівнянні та узагальненні відповідей респондентів, попередньо отриманих під час соціологічного опитування. Зроблено акцент на тому, що місце проживання українців під час війни має вплив на моральний стан людини та її життєдіяльність.

Ключові слова: російсько-українська війна, ІІСО, Черкащина, населення України.

Таке складне суспільно-політичне явище, як війна, руйнує не лише міста з будівлями, але й буденність звичайного громадянина: хтось назавжди втратить свою близьку людину, життя або просто не витримає морально і як наслідок потім страждатиме у морально-психологічному/емоційному плані.

Проблему, пов'язану з психологічним станом українців під час війни, вже неодноразово висвітлювали у різноманітних наукових роботах і посилювали теоретико-пізнавальну актуальність цих питань для нашого суспільства.

Проблеми впливу війни на громадське здоров'я висвітлювали чи досліджували такі науковці, як Г. О. Слабкий [1], М. М. Колодій [2]. Питаннями та протиріччями розвитку соціального світу займалися І. О. Павленко [3], І. О. Панафідін [4]. Ідею війни та її трансформацію в своїх наукових доробках представили П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник [5], І. О. Панафідін [6]. Особливості гібридної війни висвітлив Р. О. Додонов [7]. Світопорядок, світоустрій трактують, описують, узагальнюють М. В. Бедюк [8], І. І. Павелко [9].

Зазначені автори у своїх дослідженнях робили висновки, базуючись на загальновідомій інформації, охоплюючи більшу частину населення, тим самим не виділяючи окремої соціальної групи. Наша команда зосередилась на вузчому колі респондентів, які у своїй переважній більшості проживають на території Черкащини, у центральній частині України, тобто ми зробили припущення, що морально-психологічний/емоційний стан черкащан не зазнав такого сильного і руйнівного впливу порівняно з іншою частиною населення України.

Мета дослідження – наша група шляхом проведення соціологічного опитування хоче отримати результати, які допоможуть нам виявити види, способи та наслідки впливу війни на морально-психологічний стан населення, і оновити нашу базу знань у розділах психологічного впливу війни на людей.

Ми поставили перед собою такі завдання:

- виявити морально-психологічний/емоційний стан населення у період війни;
- визначити основні фактори впливу на психічний стан людини та її життєдіяльність;
- з'ясувати, як вплив війни відображається у повсякденному житті людей.

Методи дослідження: проведення соціологічного опитування, аналіз отриманих результатів, порівняння результатів з дослідженнями інших авторів, узагальнення.

Команда дослідників провела опитування серед черкащан для того, щоб дізнатися, що відчувають зараз містяни та як оцінюють свій психологічно-емоційний стан.

Чи звикло населення до війни та життя у стані постійного стресу?
З початком повномасштабного вторгнення в Україну більшість українців відчули на собі незліченну кількість переживань, перші місяці ми перебували у суцільному стресі, однак, як відомо, людина пристосовується до будь-яких подій, що можуть спіткати її. Після проведення соціального опитування серед черкаських містян відповіді підтвердили той факт, що переважна більшість звикла до таких умов, стрес став постійним супутником громадян. Як відомо всім, жителі вже не ховаються, почувши звуки сирен, більшість продовжують прямувати спокійною ходюю, незважаючи на небезпеку, що лишень декілька місяців тому пробирала до мурах.

Так, люди адаптувалися до нинішніх обставин, проте, чи не є така реакція самообманом, своєрідним захистом психіки? Виникнення апатії та сприйняття ситуації як звичайної повсякденності захищає нас, наші внутрішні процеси роблять усе можливе, щоб ми вижили. Постійне надмірне виділення адреналіну на фоні подій продовжується навіть, коли тихо, але, звикнувши бути у вирі таких почуттів, ми сприймаємо це як норму.

Навіювання стану, в якому нам добре, пристосування людського мозку до будь-чого робить наше існування можливим у період війни, за будь-якого її розвитку.

Наше опитування доводить (рисунок 1), що людей, які звикли жити у стані стресу та в період війни, – 84,8 %, але є й ті, хто досі не може оговтатись і впоратись з величезним емоційним напруженням. Кожен сьомий із опитуваних перебуває в нестабільному стані, інколи стикається з панічними атаками, тривогами, відчуттям страху за себе та інших.

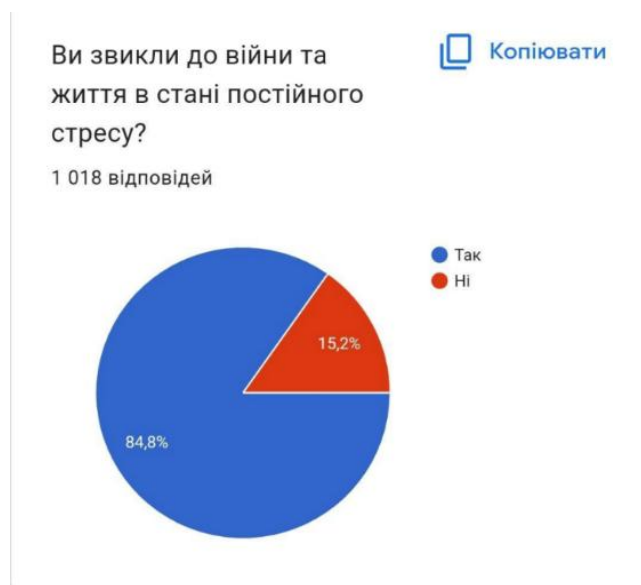

Рисунок 1

Виснаження від надмірної кількості новин про війну. Одним із ефективних методів боротьби проти надмірної тривожності є дозоване отримання новин із перевірених джерел. На жаль, ми стикнулися з тим, що усі без винятку соцмережі переповнені новинами стосовно перебігу війни, тому інколи навіть не можемо убезпечити себе від перегляду занадто чутливого контенту чи, навпаки, фейкової інформації.

Не можна заперечувати, що в цей спосіб відбувається й війна в інформаційно-медійному просторі. Деякі канали транслюють новини так, аби протидіяти російській пропаганді, яка згубно впливає на нашу психіку, адже зазвичай подібні пабліки переповнені гучними заголовками й «100 %-ю» правдивістю про несприятливий перебіг подій для України.

Результати опитування показали (рисунок 2), що майже кожен другий виснажений від надмірної кількості новин про війну. Однак більша частина – 59,4 %, учасників – ствердили, що не відчувають дискомфорту від перенасичення медіапростору інформацією стосовно сьогоднішніх подій на теренах України. Це можна пояснити тим фактом, що наразі значна кількість людей хочуть бути в курсі подій на лінії фронту, загалом стосовно

зовнішньої політики, елементів внутрішньої – це дає спокій у психологічному плані, адже таким чином ми начебто контролюємо ситуацію і знаємо, що варто робити, до чого готуватися.

Та все ж не варто присвячувати увесь свій вільний час перегляду новин, не розбираючись, звідки вони, чи є вони достовірними, які джерела інформації. У наш час, зважаючи на всі перипетії, слід критично сприймати все, що переглядаєш, а в епоху технологій побачити можна все та навіть трохи більше.

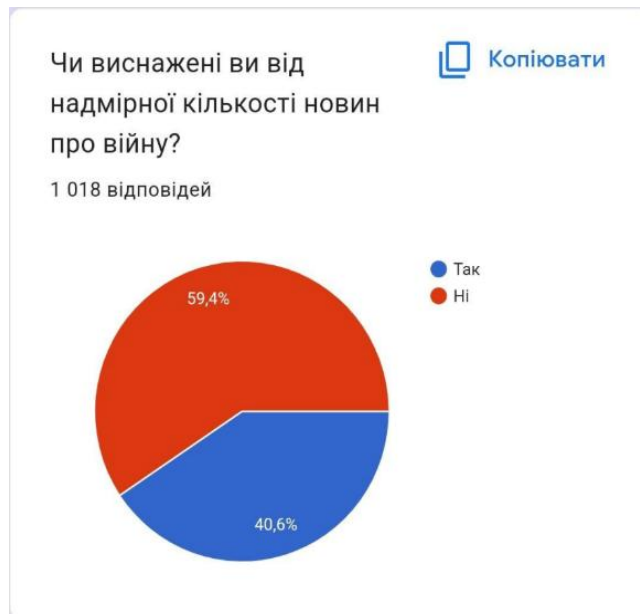

Рисунок 2

Чи зросла політична зацікавленість населення після початку повномасштабної війни? У зв'язку з війною ми побачили, як стрімко змінюється українське суспільство, адже до війни більша частина громадян або зовсім не цікавилися політичними питаннями, або не надавали цьому великого значення. Спираючись на World Values Survey Wave 7, ми можемо побачити такі результати. У 2020 р. лише 7,9 % відповіли, що політика – це дуже важливо, а 22,5 % – скоріше важливо, ніж ні. За результатами проведеного нами тесту 69,5 % респондентів відповіли, що почали цікавитися політикою більше, ніж до війни, у 19,6 % не змінилися інтереси, а 10,8 % було важко вирішити.

Можна зробити висновки, що більшості важко залишатись аполітичними під час війни. Політика перестає бути важливою темою лише для вузького кола людей, а створення та поширення політичних новин, інформації та пропаганди набуває різних форм і популяризації для широких мас. Все більше можна знайти інтерв'ю, коментарів та дописів до кожної політичної та воєнної події, більш того, усі ці матеріали набирають велику кількість переглядів.

Все це можна простежити і через соціальні мережи на прикладі стрімкого зростання саме груп, каналів політиків чи активістів. Наприклад, Youtube-канал С. Стерненка на 17 лютого 2022 р. налічував 464 тис. підписників. На сьогодні – вже 1,4 млн., це насправді неймовірні результати, однією з причин яких є збільшення попиту з боку глядачів саме на такий контент, що позиціонує себе як патріотичний, україномовний. І таких історій дуже багато.

Рисунок 3

Чи почали громадяни проводити більше часу зі своєю родиною?

Інститут родини дуже важливий для будь-якої країни, адже саме в ній формуються стійкі взаємозв'язки, виховуються наступні покоління, передається досвід та традиції. За статистикою WVS, у 2020 р. 85 % українців відповіли, що родина – це дуже важливо, а 13 % – скоріше важливо.

З початком війни зміни відбулися і в цій сфері. 46,4 % (рисунок 4) наших респондентів відповіли, що почали проводити більше часу зі своєю родиною. Причин для цього було дуже багато. Велика кількість людей були змушені покинути свої оселі та переселитися до своїх родичів, ті, хто раніше бачились декілька разів на рік та були розділені сотнями кілометрів, нині мешкають разом. Інша причина – це згуртування усіх людей та зміцнення взаємовідносин заради допомоги один одному, волонтерства, захисту країни.

На жаль, війна також і зруйнувала багато взаємозв'язків, адже не в кожній родині вдалося знайти спільну думку про навколишні події. Переважно це стосується тих із нас, в кого залишились родичі в Росії, Білорусі, адже їхнє бачення війни є зовсім іншим.

Частині з нас довелося бути розлученими з близькими. Еміграція, внутрішнє переселення та втрата родичів має місце в багатьох родинах. Наслідки цього українське суспільство буде відчувати десятиліттями.

Рисунок 4

Наскільки часто українці почувають себе відірваними від реальності? П'яте питання нашої анкети стосувалося схильності людей до дереалізації під впливом війни, поставлене питання виглядає так: «Іноді Ви відчуваєте себе відірваним від реальності?». Головна проблема цього питання полягає у тому, що військові конфлікти завжди супроводжуються виникненням важких психологічних травм, серед яких ми можемо зустріти й дереалізацію, яка, у свою чергу, є однією з ознак ПТСР. Її можна віднести до класу культурної травми усіх українців, оскільки військовий конфлікт між Росією та Україною триває вже понад дев'ять років і торкнувся значної частини населення [11].

За результатами дослідження, проведеного у 2022 р. Г. О. Слабким, люди, які знаходяться у регіонах поза межами тимчасової окупації та активних бойових дій, мають низьку схильність до появи та розвитку травматичних розладів [1]. Проте саме дереалізація стає найпоширенішою травмою серед людей цих регіонів, оскільки почуття провини, постійні непередбачувані загрози та відсутність повноти розуміння ситуації стають механізмами впливу на наше відчуття зв'язку із реальністю.

Таким чином, за результатами нашого дослідження (рисунок 5) ми можемо зробити висновок, що психологічне здоров'я черкащан – тієї частини українців, які перебувають поза межами тимчасової окупації та активних бойових дій, – хоч і не зазнало серйозного травматичного впливу, але все одно 53,9 % респондентів страждають від дереалізації у період війни.

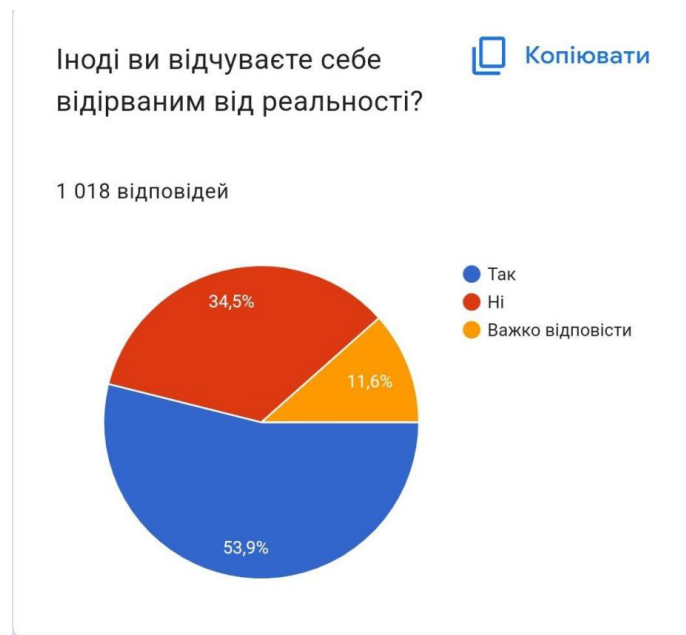

Рисунок 5

Чи стали важливими емоції та почуття інших людей? Перебуваючи у постійному стані стресу, людина схильна до імпульсивних вчинків, які часто негативно впливають на її взаємовідносини та комунікацію з іншими соціальними групами, тому нам було важливо відстежити почуття емпатії, поставивши запитання: «Чи стали Ви більше піклуватися про життя інших людей та співчувати їх проблемам?»».

За результатами нашого опитування 65,1 % (рисунок 6) населення дійсно почало більше піклуватися про оточуючих та звертати увагу на їхній емоційний та психологічний стан.

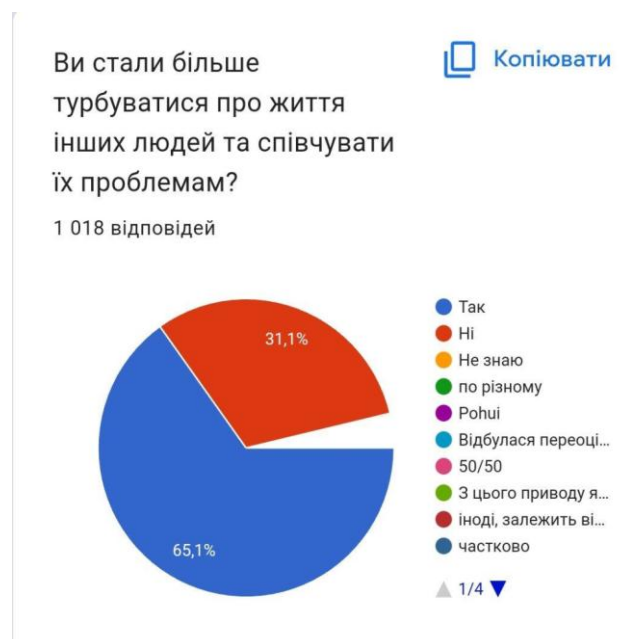

Рисунок 6

Висновки. Завершивши наше опитування, ми хочемо узагальнити та виокремити основні наші підсумки. Шляхом проведення соціологічного опитування ми отримали інформацію, яка допомогла нам краще описати основні фактори впливу війни на людину та їх наслідки.

Ми з'ясували, що навіть ті громадяни, які проживають у регіоні за межами окупації та активних бойових дій, все одно відчувають постійне напруження, тривогу і стрес, до якого вже більш ніж 80 % опитуваних навіть звикли.

Більш ніж 50 % людей зазначили, що рівень їх тривоги та стресу зростає й через надмірне споживання інформації/новин, що стосуються саме війни, тому ми, спираючись на ці дані, робимо висновок, що вплив ПСО на емоційно-психологічний стан українців достатньо високий.

Українці вже давно пристосувалися до складного воєнного періоду, проте вони не приховують тих фактів, які вказують на різку зміну їх звичного, довоєнного ритму життя. Так, ми дізналися, що майже 50 % містян зблизилися з членами своєї родини, а більш ніж 60 % – почали проявляти емпатію стосовно інших.

Цим дослідженням ми змогли частково порівняти результати минулих наукових праць та соціологічних опитувань, які з'явилися під впливом війни. Ми також побачили, що регіон, в якому перебувають респонденти під час проходження опитування, також має свій значний пом'якшуючий вплив на емоційно-психологічний стан населення.

Список використаних джерел

1. Слабкий Г. О. Вплив війни з російською федерацією на громадське здоров'я в Україні та оптимізація підготовки спеціалістів з громадського здоров'я та клінічної психології, здатних вирішувати глобальні медичні виклики, які зумовлені війною. 2022. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/46530>
2. Колодій М. М. Вплив війни подібний до впливу радіації – вона вражає усіх, без винятку. 2022. URL: <http://surl.li/eejov>
3. Павленко І. О. Розвиток соціального світу: взаємозв'язок миру та війни: автореферат. 2015. URL: [Pavlenko_aref_2015.pdf](#)
4. Панафідін І. О. Справедливість і війна: проблема поєднання. *Актуальні проблеми духовності*: зб. наук. праць / відп. ред. Я. В. Шрамко. Кривий Ріг, 2012. Вип. 13. С. 161–172.
5. Гай-Нижик П. П. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. 2016. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zbirka/Ahresiiia_Rosii_proty_Ukrainy_istorychni_peredumovy_ta_suchasni_vyklyky/
6. Панафідін І. О. Ідея війни та проблема її трансформації. *Актуальні проблеми духовності*: зб. наук. праць / відп. ред. Я. В. Шрамко. Кривий Ріг, 2010. Вип. 11. С. 315–326.
7. Додонов Р. О. Гібридна війна: *inverboetinpraxi*: монографія / Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса / під. заг. ред. проф. Р. О. Додонova. 2017. 412 с.

8. Бедюк М. В. Особливості реалізації програми «Психологічна допомога бійцям АТО та їхнім сім'ям». 2016. URL: <http://surl.li/eejiw>
9. Павелко І. І. Дослідження розладів психологічного та фізичного здоров'я учасників бойових дій. 2019. URL: [file:///D:/Инет/Investigation_of_psychological_and_physical_health_disorders_in_combatants%20\(4\).pdf](file:///D:/Инет/Investigation_of_psychological_and_physical_health_disorders_in_combatants%20(4).pdf)
10. Яцина О. Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. 2022. URL: <http://surl.li/eejma>
11. Берездецька Л. В. Спроба аналізу військового конфлікту на сході України в площині травматичних подій. URL: <http://surl.li/eejig>

References

1. Slabkyi H. O. Vplyv viiny z rosiiskoieu federatsiieiu na hromadske zdorovia v Ukraini ta optymizatsiia pidhotovky spetsialistiv z hromadskoho zdorovia ta klinichnoi psykhologii zdatnykh vyrishuvaty hlobalni medychni vyklyky, yaki zumovleni viinoiu. 2022. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/46530>
2. Kolodii M. M. Vplyv viiny podibnyi do vplyvu radiatsii – vona vrazhaie usikh, bez vyniatku. 2022. URL: <http://surl.li/eejov>
3. Pavlenko I. O. Rozvytok sotsialnogo svitu: vzaiemozviazok myru ta viiny: avtoreferat. 2015. URL: [Pavlenko_eref_2015.pdf](http://surl.li/eejpa)
4. Panafidin I. O. Spravedlyvist i viina: problema poiednannia. *Aktualni problemy dukhovnosti*: zb. nauk. prats / vidp. red. Ya. V. Shramko. Kryvyi Rih, 2012. Vyp. 13. S. 161–172.
5. Hai-Nyzhyk P. P. Ahresiia Rosii proty Ukrainy: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky. 2016. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zbirka/Ahresiia_Rosii_prot_Ukrainy_istorychni_peredumovy_ta_suchasni_vyklyky/
6. Panafidin I. O. Ideia viiny ta problema yii transformatsii. *Aktualni problemy dukhovnosti*: zb. nauk. prats / vidp. red. Ya. V. Shramko. Kryvyi Rih, 2010. Vyp. 11. S. 315–326.
7. Dodonov R. O. Hibrydna viina: inverboetinpraxi: monohrafiia / Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa / pid. zah. red. prof. R. O. Dodonova. 2017. 412 s.
8. Bediuk M. V. Osoblyvosti realizatsii prohramy «Psykhologichna dopomoha biitsiam ATO ta yikhnim simiam». 2016. URL: <http://surl.li/eejiw>
9. Pavelko I. I. Doslidzhennia rozladiv psykhologichnoho ta fizychnoho zdorovia uchasnykiv boiovykh dii. 2019. URL: [file:///D:/Ynet/Investigation_of_psychological_and_physical_health_disorders_in_combatants%20\(4\).pdf](file:///D:/Ynet/Investigation_of_psychological_and_physical_health_disorders_in_combatants%20(4).pdf)
10. Iatsyna O. F. Vplyv viiny na psykhichne zdorovia: oznaky travmatyzatsii psykhiky ditei ta pidlitkiv. 2022. URL: <http://surl.li/eejma>
11. Berezdejska L. V. Sproba analizu viiskovoho konfliktu na skhodi Ukrainy v ploschyni travmatychnykh podii. URL: <http://surl.li/eejig>

**Diana Shishkina,
Anzhelika Oleksiychuk,
Illya Grizunov,**

*students of the 2nd year of the Faculty of Humanitarian Technologies of ChSTU
educational program Political philosophy*

Viktoriia Datsenko

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Cherkasy State Technological University*

MORAL AND PSYCHOLOGICAL STATE OF CHERKASY CITIZENS DURING THE WAR

This article has been written on the basis of a social survey conducted by a group of students from the ChSTU. The topic of the survey is an actual problem, formulated in the form of the question "How has the war affected your life." The survey includes both humanitarian and socio-economic issues. The survey was conducted from December 20, 2022 to January 9, 2023 on the Google Forms platform, 1018 respondents completed it.

Thinking about the situation of our people today, we are affected by war. The crisis has engulfed people's outlook, changing their paradigm of existence. The state of war for modern civilized societies is an unusual existential situation that offers new morality, new ways of responding to stimuli and to completely everyday things. People were forced to leave their native lands and evacuate from places of hostilities. Under such conditions, the role of volunteering and information security has become an important attribute for Ukrainian society. This article examines the analysis and actual sociological research of the socio-economic component, information security, volunteering and education during martial law. Each of these problems was highlighted by a number of scientists and researchers. Deepening socio-economic issues is of great importance for our culture and values.

Our group, by conducting a sociological survey, wants to obtain results that will help us identify the types, methods and consequences of the influence of war on the psychological morale of the population and update our knowledge base in the sections of the psychological impact of war on people.

We have set ourselves the following tasks:

- to identify the moral and psychological/emotional state of the population during the war;*
- to determine the main factors of influence on the mental state of a person and his/her life;*
- to find out how the impact of the war is reflected in their daily lives;*

Research methods: conducting a sociological survey, analyzing the results obtained, comparing the results with studies by other authors, summarizing.

Keywords: *Russian-Ukrainian war, IPO, psychological-moral state, Cherkasy region, population of Ukraine.*